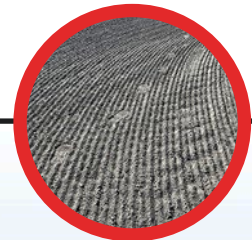

Byn i Byrsta

L1981:7489
Byrsta 13:1
Kumla socken och kommun
Närke
Nina Balknäs

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10
www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Örebro län med platsen för
utredningen markerat i rött.*

© 2019 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2019:31

Författare	Nina Balknäs
Grafisk form	Nina Balknäs
Kvalitetsgranskning	Leif Karlenby
Omslagsfoto	Ebba Knabe med RTK-GPS på den västra sidan av vägen. I bakgrunden syns dagens bebyggelse. Foto från söder.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_180001

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2019:31

ARKEOLOGISK UTREDNING

Byn i Byrsta

L1981:7489

Byrsta 13:1

Kumla socken och kommun

Närke

Nina Balknäs

Lst dnr 431-679-2019

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Örebro
Kommun	Kumla
Landskap	Närke
Socken	Kumla
Fastighet	Byrsta 13:1

Fornlämningsnummer	L1981:7489
Lämningstyp	Bytomt
Datering	Historisk tid

Typ av undersökning	Arkeologisk utredning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2019-04-10
Länsstyrelsens diarienummer	431-679-2019
Arkeologgruppens projektnummer	P19022

Projektledare	Nina Balknäs
Fältpersonal	Nina Balknäs, Ebba Knabe

Undersökningstid	2019-04-17
Exploateringsyta	9 500 m ²
Undersökt yta	205 m ²
Inmätningsteknik	RTK-GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	6
Syfte	8
Metod	8
Resultat	10
Tolkning	13
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	13
Referenser	16
Bilagor	17
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	17
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	19

Figur 1. Karta över Kumla med platsen för utredningen markerad med svart ring.
Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Arkeologgruppen AB har genomfört en arkeologisk utredning vid Byrsta bytomt (L1981:7489) i Kumla, Närke. I den norra delen av utredningsområdet påträffades 24 anläggningar från historisk tid. I den nordöstra delen fanns stolphål, gropar, lager och en brunn. Fynden utgjordes av djurben och yngre rödgods. Längst upp i nordväst fanns diffusa spår av aktivitet. Lämningarnas läge stämmer väl överens med tomtgränserna på 1700-talskartan.

Inledning

Arkeologgruppen AB har den 17 april 2019 genomfört en arkeologisk utredning vid Byrsta bytomt (L1981:7489) i Kumla, Närke. Utredningen skedde på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län som också bekostar utredningen. Beslut fattades den 10 april 2019 (dnr 431-679-2019).

Bakgrund och kulturmiljö

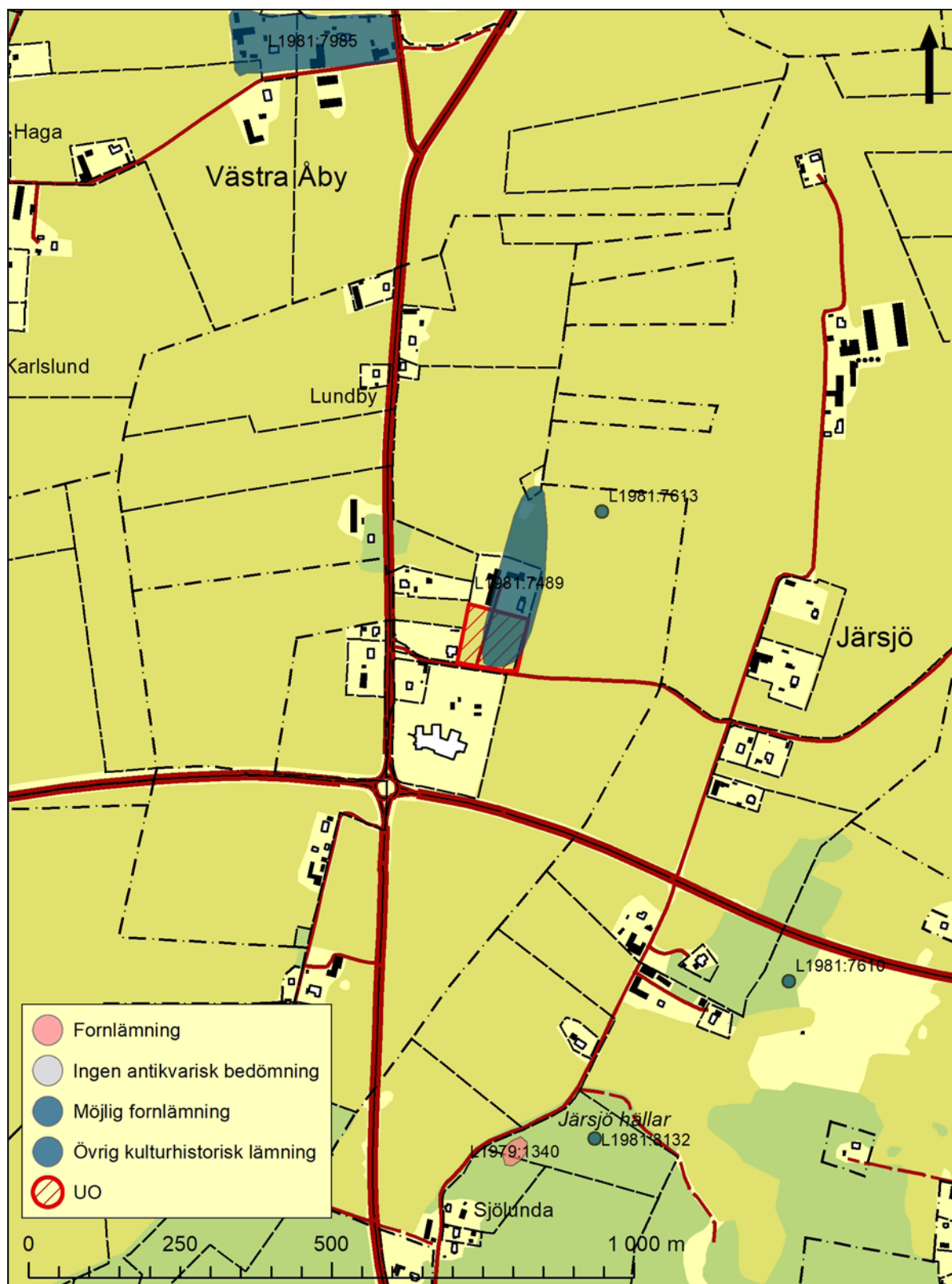
Byrsta ligger på en flack moränkulle i ett öppet odlingslandskap som blev land runt 4500 f.Kr. (SGU). Avseende lämningar från förhistorisk tid finns boplatser och gravar från järnålder vid Rösavi cirka 1,5 kilometer sydost om utredningsområdet. Det finns även flera lösfynd av stenyxor (SHMM inv.nr. 13986; L1981:7613, L1981:7597) som är hittade norr och öster om Byrsta.

Närområdet domineras dock av yngre lämningar, exempelvis lägenhetsbebyggelsen L1979:1340 som är en torplämning och Järsjö hållar (L1981:8132) som är en plats med tradition där ungdomen samlades i äldre tider till dans och lekar. Norr om Byrsta finns två bebyggda bytomter, Västra och Östra Åby (L1981:7985 och L1981:8295).

Byn Byrsta nämns första gången i skriftliga källor år 1365, då som "Byrista" (Ortnamsregistret). Förleden *Byr-* har tolkats som genitiv av mansnamnet Birger (Johannessen 2002 med ref. till Hellberg 1967). Uppgifterna i Fornreg anger:

"Byplats (Byrsta gamla tomt), 300×80 m (N-S), nu bestående av modern jordbruksfastighet och åkermark. I åkermarken finns rester av tegel, bränd lera och sten samt rikligt med ben. I N delen ett röjningsröse av bl.a. husgrunder. Vid bäcken i NV hörnet ligger en icke färdig kvarnsten. Brukaren till jordbruksfastigheten har funnit mynt från slutet av 1700-talet och början av 1800-talet på den gamla byplatsen. Bytomten, belagd på storskifteskartan och laga skifteskartan, är nu till större delen övergiven."

UV Bergslagen utförde år 2002 en utredning söder om bytomten. Enligt Fornreg framkom inget av antikvariskt intresse, men i rapporten nämns en flack grop av förhistorisk karaktär (Johannessen 2002).

Figur 2. Byrsta med omgivande fornlämningar. Utredningsområdet är markerat i rött.
Skala 1:10 000.

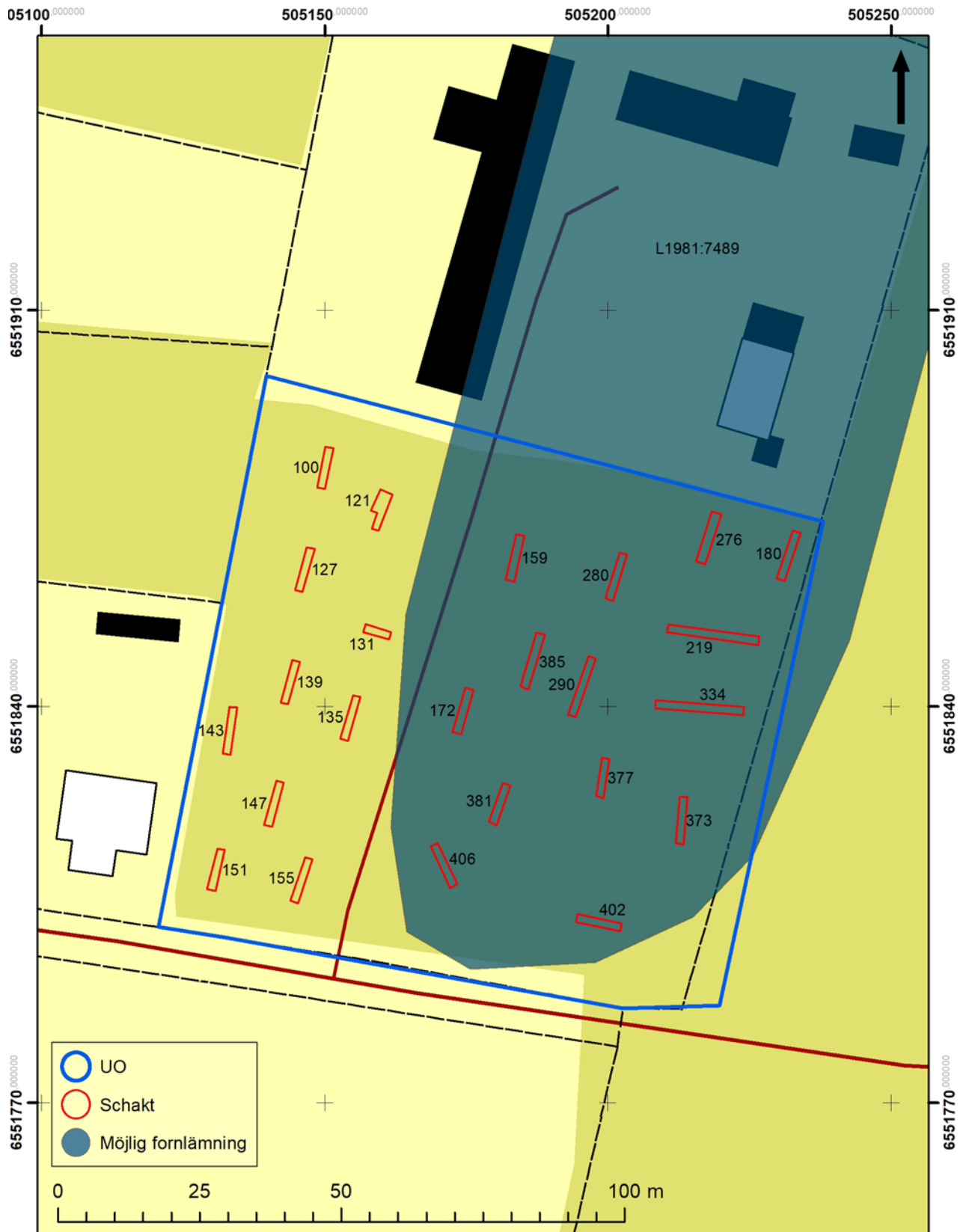
Syfte

Syftet med utredningen var att klargöra om det finns fornlämning inom det aktuella området.

Metod

Inför fältarbetet gjordes kartstudier över området. I fält grävdes maskinschakt fördelade över ytan. Schakten placerades så att påträffade ytor med anläggningar kunde avgränsas. Sammanlagt grävdes 24 schakt, totalt 205 kvadratmeter. Schakten varierade i längd mellan 4,5 och 16 meter och var 1,3 meter breda.

Grävningen skedde skiktvis ned till anläggnings- och lagernivå. Därefter handrensades anläggningarna för att sedan mätas in med RTK-GPS och dokumenteras skriftligt. Foton togs regelbundet av anläggningar och översiktligt. Närmre en tredjedel av anläggningarna undersöktes med kontextuell metod.

Figur 3. Schaktplan. Skala 1:1 000.

Resultat

Sammanlagt dokumenterades 25 anläggningar och ett lager i den norra delen av utredningsområdet. Två kontexter utgjordes av ett stendike (A389) och en stenkista (A163). De övriga 24 kontexterna är sannolikt från historisk tid. I den nordöstra delen fanns nio stolphål, sju gropar, två störhål, ett lager och en brunn. Till det kommer ett stenlyft (A191). Fynden utgjordes av djurben, yngre rödgods och järnföremål så som spik, en järnbit och ett handtag. Inga fynd tillvaratogs.

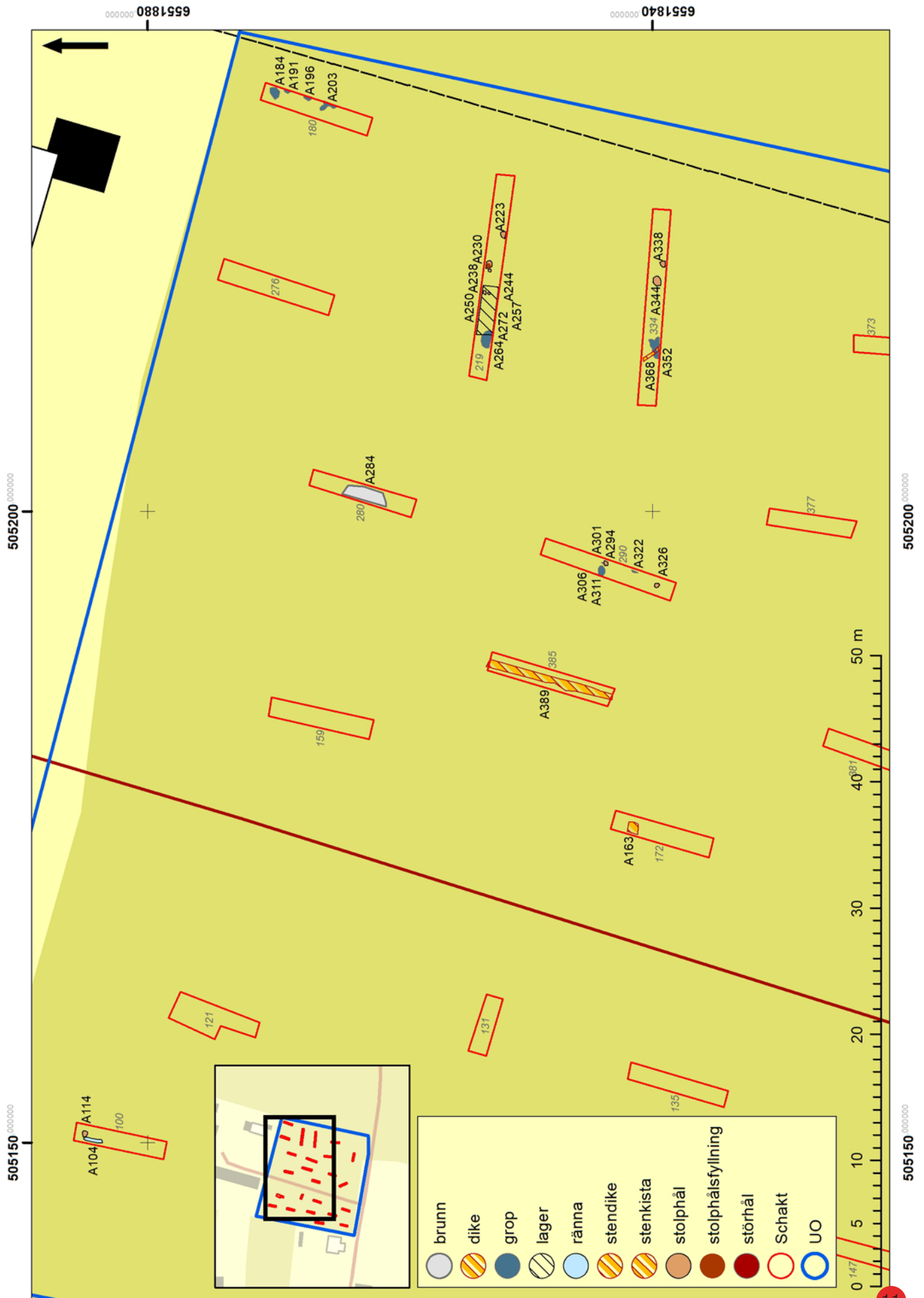
Stolphålen var 0,25–0,6 meter stora och 0,25 meter som djupast. Fyllningarna bestod av brun eller gråbrun siltig lera, ofta med inslag av sot, kol och tegelkross. Flera av dem hade skoningssten. A294 hade rester av trä i ytan.

Figur 4. Stolphål A223 i lod. Foto från söder.

Figur 5. Stolphålet A230/A238 och A244 i lod. Foto från norr.

Figur 6. Plan över anläggningarna i den norra delen av utredningsområdet. Skala 1:400.

Figur 7. Ebba mäter in gropen A368 i S334. Foto från nordost.

Groparna varierade från 0,55 till 1,7 meter i storlek. Fyllningarna liknade stolphålens fyllningar, men det fanns även inslag av bruk i flera gropar. Undantag var A196 och A203 som hade humösare fyllning än de övriga. I båda groparna fanns rödgods, i A196 även djurben. Även gropen A368 avvek från de övriga i det att den i norra delen innehöll sot, kol och skörbrända stenar.

Störhålen A301 och A306 var båda 0,05 meter i diameter och endast 0,02 meter djupa. De bestod av trärester i mörkbrun, siltig lera.

Lagret A272 var ett 0,1 meter tjockt raseringslager av uppluckrat bruk. Lagret låg över två små stolphål (A250, A257) och gropen A264.

Brunnen A284 hade en fyllning av relativt mörk, gråbrun lera med tegelkross och enstaka, 0,1–0,2 meter stora stenar i ytan. När vi hackade i kanten framkom större stenar cirka 0,2 meter ned.

Längst upp i nordväst fanns diffusa spår av aktivitet i S100 och S121. Två anläggningar mättes in i S100: en ränna (A104) och ett stolphål med tegel (A114), men de kan möjligen utgöras av ett plogspår och en djurhåla. I S121 ansågs spårerna vara så diffusa att de inte mättes in. Dock fanns förekomst av sot, kol och tegel i båda schakten.

Tolkning

Lämningarnas läge stämmer väl överens med tomtgränserna på 1700-talskartan. Inga stensyllar påträffades vilket troligen beror på att uppstickande stenar har avlägsnats från åkern. Kvar finns nedgrävda anläggningar. Fyndmaterialet i form av yngre rödgods, djurben, järnföremål samt tegel- och brukskross visar att lämningarna är från historisk – sannolikt efterreformatorisk – tid.

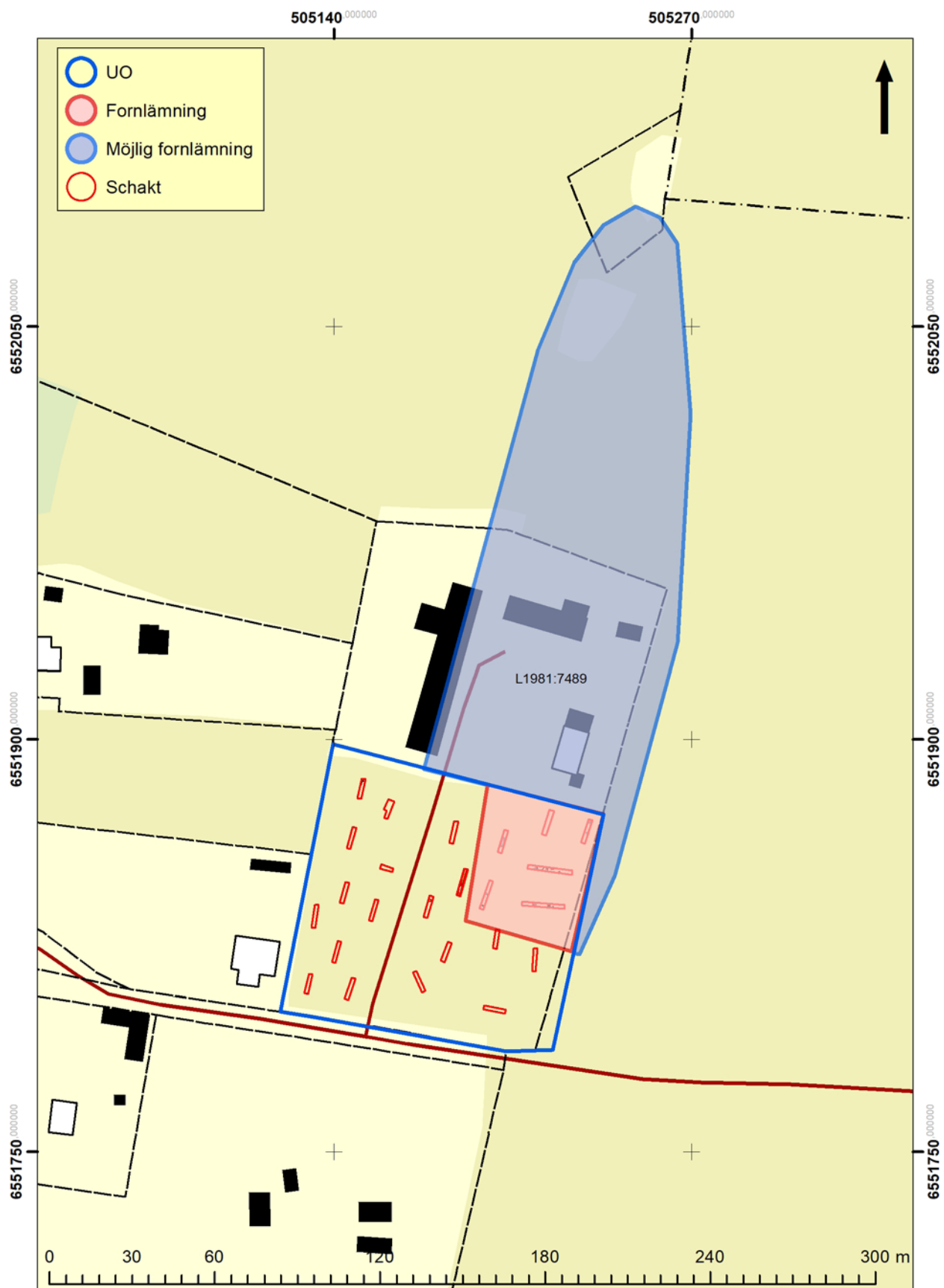
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med utredningen var att klargöra om det finns fornlämning inom det aktuella området. Resultatet var klart och tydligt. Det vill säga att fornlämning har bekräftats inom utredningsområdet. Fornlämningen har avgränsats och en ny avgränsning mot söder visas i figur 9 (sidan 15). Området i nordväst med diffusa spår har avfärdats som fornlämning.

Inga avsteg gjordes från undersökningsplanen.

Figur 8. Rektifierad storskifteskarta över Byrsta år 1770 med utredningsområde och påträffade anläggningar. Skala 1:2 000.

Figur 9. Plan över Byrsta bytomt (L1981:7489) med förslag till ny utbredning för den del av bytomten som är möjlig fornlämning respektive den del som är bekräftad fornlämning. Skala 1:2 000.

Referenser

Skriftliga källor

Johannessen, A-C. 2002. *Ny brandstation vid gamla Byrsta bytomt*.
UV Bergslagen rapport 2003:3.

Kartor

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

J133-10f0b57 Mårsta Ekonomen 1955

S42-6:4 Byrsta nr 1–5 Laga skifte 1842

S42-6:3 Byrsta nr 1–5 Delning av hustomt 1814

S42-6:1 Byrsta nr 1–5 Storskifte 1770

Webbmaterial

Fornreg 2019.06.17

<https://app.raa.se/id/secure/fornreg/lamning/7dafc2f2-126d-4a52-aa2f-3040eda2a7f7>

Ortnamnsregistret 2019.06.17

<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/namn/ortnamn/ortnamnsregistret/sok-i-registret.html>

Sök i samlingarna 2019.06.17

<http://mis.historiska.se/mis/sok/sok.asp>

SGU kartgenerator 2019.06.17

http://apps.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Mått (m)	Djup (m)	Beskrivning	Anläggningar
100	7x1,3	0,25	Matjord I botten brun lera	A100 A114
121	7x2,5	0,25	Matjord I botten brun lera	I N delen fanns diffusa mörkfärgningar och ett stenlyft, ej inmätta
127	7x1,3	0,4	Matjord I botten brun lera	
131	4,5x1,3	0,4	Matjord I botten brun lera	
135	8x1,3	0,35	Matjord I botten brun lera	
139	7,5x1,3	0,4	Matjord I botten brun lera	
143	8x1,3	0,45	Matjord I botten brun lera	
147	8x1,3	0,5	Matjord I botten brun lera	
151	7x1,3	0,4	Matjord I botten brun lera	
155	8x1,3	0,5	Matjord I botten brun lera	
159	8x1,3	0,4	Matjord I botten brun lera	
172	8x1,3	0,6	Matjord 0,4 m Raseringslager tegel 0,2 m I botten brun lera	A163
180	9x1,3	0,5	Matjord, mörkare än i tidigare schakt med inslag av djurben, yngre rödgods och tegelkross 0,4 m Gråmelerad siltig lera 0,1 m I botten brun lera	A184 A191 A196 A203
219	16x1,3	0,4	Matjord 0,4 Lager 0,1 I botten infiltrerad ljus gråbrun lera	A223 A230/A238 A244 A250 A257 A264 A272
276	9x1,3	0,5	Matjord 0,45 I botten brun lera med 1 markfast sten	
280	8,5x1,3	0,5	Matjord I botten brun lera	A284

Schakt	Mått (m)	Djup (m)	Beskrivning	Anläggningar
290	11x1,3	0,5	Matjord I botten brunbeige lera	A294 A301/A306 A311 A322 A326
334	16x1,3	0,5	Matjord med tegelkross I botten infiltrationslager	A338 A344 A352 A368
373	8x1,3	0,5	Matjord I botten brun lera	
377	7x1,3	0,4	Matjord I botten brun lera, 1 markfast sten	
381	7x1,3	0,35	Matjord I botten brun lera	
385	10x1,3	0,4	Matjord I botten brun lera	A389
402	8x1,3	0,5	Matjord I botten brun lera	
406	8x1,3	0,4	Matjord I botten brun lera	

Bilaga 2. Anläggningstabell

A-nr	Typ	Mått (m)	Djup (m)	Beskrivning	Kommentar
104	Plogspår?	Br 0,2	0,05	Mörk gråbrun lera	Ränna?
114	Stolphål?	0,45 m i diam.	0,15	Sten och tegel i mörkbrun lera, lufthål mot botten.	Djurhåla?
163	Stenkista	0,9x0,8	-	0,1-0,25 m st stenar i brun lera under raseri med tegelkross	
184	Grop	1,0x0,9	-	Grop med 6 stenar i ytan, 0,2 m st. Gråmelerad siltig lera, oval i plan.	Fynd av djurben
191	Stenlyft?	0,5x0,2	0,1	Mörkbrun humös siltig lera	Grop?
196	Grop	0,5x0,45	0,2	"Matig" fyllning, skålad form	Fynd av djurben och rödgods
203	Grop	1,2x0,8	0,15	9 stenar 0,1-0,3 m st. i matjordig mörk gråbrun lerig silt med mycket tegelkross	Fynd av rödgods
223	Stolphål	0,55x0,45	-	Packning av 0,1 m st stenar i brun siltig lera. Utrasade stenar mot N.	Fynd av järnhandtag
230	Stolphål	0,7x0,5	-	Melerad brunbeige lera	
238	Stolpfyllning	-	-	Uppdragen stolpe, brun siltig lera med lite tegelkross	Tillhör A230
244	Stolphål	0,25 m i diam.	-	Mörkbrun lätt humös siltig lera.	
250	Stolphål	0,35x0,25	-	Mörkbrun siltig lera med inslag av bruk och tegelkross	Under A272
257	Stolphål	0,25x0,2	-	Mörkbrun siltig lera med inslag av bruk och tegelkross, svagt rektangulär i plan	Under A272
264	Grop	1,3x0,75	-	Brun siltig lera med tegelkross och bruk	Under A272
272	Lager	4	0,1	Raseringslager med bruk	
284	Brunn	3x1	-	Relativt mörk gråbrun lera med tegelkross och enstaka stenar 0,1-0,2 m st. i ytan. Cirka 0,2 meter ned kommer större stenar.	Fynd av spik, djurben, grisbete
294	Stolphål	0,45x0,35	-	Gråbrun siltig lera med trä i ytan, 1 sten 0,15 m st. i N	
301	Störhål	0,05 m i diam.	0,02	Trärester i mörkbrun siltig lera	Staket
306	Störhål	0,05	0,02	Mörkbrun siltig lera	Staket
311	Grop	0,8x0,5	-	Mörkbrun lera med lite sot och tegelkross	
322	Grop	0,55x0,1	-	Gråbrun siltig lera med stort inslag av bruk	
326	Stolphål	0,45x0,4	-	Gråbrun siltig lera med lite trä	Fynd av järnbit
338	Stolphål	0,5x0,4	0,25	Stenskoning av 3 stenar 0,3-0,4 m st. i mörk gråbrun lera. Ö om anl. ligger trä N-S	

A-nr	Typ	Mått (m)	Djup (m)	Beskrivning	Kommentar
344	Stolphål	0,6 m i diam	-	Stenar 0,1-0,25 m st. i S delen. Gråbrun, rel. Humös lera med inslag av kol och tegelkross	Fynd av djurben
352	Dike			Recent åkerdike	
368	Grop	1,7x0,8	-	Oregelbunden form. Mörkbrun siltig lera med stenar och tegelkross. I N finns sot, kol och skörbrända stenar.	Fynd av djurben. Skuren av recent dike.
389	Stendike	-	-	Stenar 0,1-0,3 m st. i brun lera. Ingen synlig nedgrävning.	

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2019:31

